

Johan Christian Nord, Ph.d.-studerende, cand. mag., kommende valgmenighedspræst i Kjellerup og Omegns Valgmenighed.

Holger Danske og fredens engel

I B. S. Ingemanns to sange "I alle de riger og lande" og "Fred hviler over land og by" hører vi om to umiddelbart meget forskellige måder at tage livtag med menneskelivet. Den ene handler om kamp og den anden om fred. Men de to sange forudsætter hver især hinanden – og fortæller os derved noget afgørende om menneskelivet.

Ved første øjekast kan det virke mærkeligt, at det er den samme mand, der har skrevet de to højskolesangbogsklassikere *I alle de riger og lande* fra 1837 (nr. 471) og *Fred hviler over land og by* fra 1823 (nr. 547). Men dét er det jo. Det er den B. S. Ingemann, man ofte har kaldt følsom og højstemt, og som stemningsforskrækkede hoveder i tidernes løb har haft deres dybfølte ubehag ved – men som alligevel er forblevet en levende del af både folkeligt og kirkeligt sangliv.

Heldigvis, må man sige. For der ligger væsentlige indsigter i Ingemanns sang- og sagnverden. Indsigter vi alt for ofte står i fare for at glemme, men som det er livsvigtigt at huske på. Den højstemte Ingemann kan nemlig lære os noget om tilværelsens grundforhold. Hans digtning rummer en billedrig besyngelse af den grunderfaring, at livet som vågent åndsvæsen rummer en spænding mellem dét, vi kunne kalde *selvafgørelse* og *selvovergivelse*.

Nuvel, alt dette er foregribelser. Lad os se på de to sange og på, hvad de kunne have at sige os om det menneskeliv, vi er fælles om. Vi bryder kronologien og begynder ved Holger Danske, nærmer os så fredens engel – og ender dér, hvor det umage par rækker hånden til hinanden.

Med åben pande

Åbningen til *I alle de riger og lande* er ikke til at tage fejl af. Der synges om – og i gunstige tilfælde vel også *ud af* – en ridderlig kampvilje, hvis værdi ligger i dens trofasthed mod det, der for alvor er værd at kæmpe for:

I alle de riger og lande,

hvorhen jeg i verden fór,
jeg fægted med åben pande
for, hvad jeg for alvor tror.

Det syngende 'jeg' indbydes fra første begyndelse til at jævnføre sig selv med tekstens 'jeg'. Der synges ikke om en fjern og død fortid, men om en beåndet og dermed altid lyslevende sagntid, der vågner op af sin dvale, hver gang ordene klinger på begejstrede læber og sætter deres præg i modtagelige hjerter. Når vi synger ordene bliver de levende, og vi forstår, at det er os, der nu skal lære, hvad det vil sige at hengive os til kampens udsathed. Den kamp det er at være menneske med noget at leve for – og dermed også noget at dø for.

I andet vers udfoldes beskrivelsen af tekstens 'jeg' yderligere. Vi véd stadig ikke, hvem dette 'jeg' er, men vi hører – og synger! – nu om de sindbilledlige kendemærker, han bærer:

En ørn var mit hjelmemærke,
på brynjen stod korsets tegn.
På skjold bar jeg løverne stærke
i hjerternes milde hegn.

I disse linjer møder vi dét, der i første omgang kan se ud som to klare modsætningspar, men som her optræder som hinandens naturlige følgesvende: ørn og kors, løver og hjerter. De to (rov)dyr er begge tydelige og alment udbredte billeder på kampens og styrkens kraftudladelser, men her sammenstilles de så med noget ganske andet end kamp og rovdyradfærd, nemlig med hjertets mildhed og det kors, Vorherre døde på for at udøse sin kærlighed til alle mennesker. Hvorfor sammenkædes billederne på den måde?

Det gør de for at fastslå kampens formål og berettigelse. For kampen tjener noget andet end sig selv, nemlig mildheden og kærligheden. Det hårdes berettigelse er i sit inderste at værne om og muliggøre denne mildhed og kærlighed. For det er håbet om den varige fred, der er den sande kamps sjæl.

I det tredje vers udløses spændingen, og vi hører nu endelig navnet på den sagnhistoriske skikkelse, vi som syngende i løbet af de to første vers er blevet indbudt til at forstå os selv i forhold til:

Når mænd jeg kasted min handske,
opslog jeg min ridderhjelm;
de så jeg var Holger Danske
og ingen formummet skælm.

Holger Danske, ham er det altså, vi synger om, og som samtidig selv er den, der synger og derved bliver sunget *ind i os*. Når han udfordrer fjenden, løfter han visiret på sin hjelm, ser fjenden i øjnene og viser sit ansigt. Han skjuler sig ikke, men står ved, hvem han er – og bliver derved et forbillede for alle os andre, der har den dårlige vane alt for ofte at skjule vores ansigt og derved fornede og fordærve de kampe, der hører til livet.

I det sidste vers fuldendes billedet, og der fældes dom over ansigtsløsheden:

Vil dansken i verden fægte,
men dølger åsyn og navn,
jeg véd, hans ånd er ej ægte,
jeg tager ham ej i favn.

Sådan lyder altså dommen: det menneske, der skjuler sig selv, lever i falskhed. Hans ånd er ikke ægte, og helten omfavner ham ikke.

Nogle vil finde denne helte- og åndesnak alt for højstemt, men det ændrer nu ikke på, at sangens indhold er letfatteligt og ganske virkelighedsnært. Det er ikke løgn, hvad Ingemann skriver. Der er faktisk forskel på det menneskeliv, der leves med rank ryg og åben pande, og den skyggetilværelse, der tager magten, når vi skjuler os og afviser at leve i ansvar og oprigtighed.

Her er vi ved sangens grundudsagn: Ånd gør en forskel, og ånd indebærer altid kampvilje. For livet er altid et kampliv, og det er – for nu at blive i sangens billedverden – kun den, som går åbent ind i kampen, der fornemmer folkeåndens susen over slagmarken.

Det er drabelige sindbilleder, men de peger på en erfarbar virkelighed – den virkelighed, at vi, når knuden strammes, igen og igen stilles over for afgørelsen om enten at leve vores liv i menneskelig anstrengelse eller dyrisk ro. Grundtvig kunne sige det med få ord: »kæmpe vi må i den løbende tid, livet herved er strid« – og meget tyder på, at han stadig har ret.

Slut fred, o hjerte

Men der er alligevel mere at tilføje. I Ingemanns sangverden findes der også andre toner end marchklangen fra *I alle de riger og lande*.

Hvor kaldet lyder til kamp og selvafgørelse i visen om Holger Danskes forbilledlighed, møder vi således en ganske anderledes tilsigelse i *Fred hviler over land og by* – ja, faktisk en ret modlydende tilsigelse.

Aftensangen, eller *aftensalmen*, tager sin begyndelse i en almindelig aftensansning, et fredfyldt, mørknet landskab med dets tysthed og små bevægelser:

Fred hviler over land og by,
ej verden larmer mer:
fro smiler månen til sin sky,
til stjerne stjerne ser.

Og søen blank og rolig står
med himlen i sin favn,
på dammen fjerne vogter går
og lover Herrens navn.

Alt dette kan man selv se for sig. Det er et konkret aftenlandskab hævet op til naturlyriske billeder – stilheden, der har sænket sig, månen, der ser ud, som om den smiler til skyen, og de mange stjerner, der lyser mod hinanden. Søens stille vand med månens genskær og en vægter, der går sin aftenrunde et sted derude i mørket og synger sin aftenlovsang til Herren. Alt det er ganske håndgribeligt.

Men så begynder teksten at bevæge sig indad – ind i det syngende og sansende 'jeg':

Der er så stille og så tyst
i himmel og på jord,

vær også stille i mit bryst,
du flygtning, som dér bor!

Der erfares en modsætning mellem 'jeget' og aftenlandskabet: hvor alt er fredfyldt i det ydre, bor der en flygtning i det indre, som nu opfordres til at tage ved lære af den sansede fred og stilhed.

Og billedet udvides og bevæger sig videre indad og ud mod alt det, vi ikke selv kan se, begribe – eller sige os selv:

Slut fred, o hjerte, med hver sjæl,
som her dig ej forstår!
Se over by og dal i kvæld,
nu fredens engel går.

Som du, han er en fremmed her:
til Himlen står hans hu,
dog i det stille stjernesvær
han dvæler her, som du.

Det er en storladet og svært overkommelig opfordring. Hjertet tilsiges at slutte fred med *hver* en sjæl, der *ikke* forstår det. For højt oppe over det 'jeg' – der nu er blevet til et 'du' – går en skikkelse, som i en vis henseende ligner dette 'du', men samtidig befinder sig et helt andet sted end dér, hvor mennesker sædvanligvis færdes. Det er fredens engel, der selv er en fremmed på jorden, men som i sin fremmedhed sætter sin lid til Himlen – og den, der nu synger og synges til skal lære at gøre det samme:

O, lær af ham din aftensang:
Fred med hver sjæl på jord!
til samme Himmel går vor gang,
adskilles end vort spor.

Fred med hvert hjerte, fjern og nær,
som uden ro mon slå!

Fred med de få, som mig har kær,
og dem, jeg aldrig så.

Sådan skal aftensangen lyde, så vidtrækkende skal den være: en frimodighed og mildhed af en anden verden – en fredsslutning, der i bogstaveligste forstand rækker ud til *al*verden. Håbet er altomfattende, og alle skel falder. For det går i sidste ende kun én vej: fremad og hjemad mod den Himmel, hvis Herre er alle menneskers skaber og frelser. Det er dét, aftensangeren skal forstå. Det er dét håb, den syngende skal overgive sig til – og resten skulle så gerne være: aftenfred.

Folkelighed og kristelighed

Men sådan går det jo ikke – her på jorden. Aftenfreden får altid sin ende: morgenen kommer, og livet kalder endnu en gang på os – og vores afgørelse. Kampen ophører ikke, blot fordi vi ønsker alt det bedste for de få, der har os kær, og for dem, vi aldrig så. Holger Danskes kald til afgørelse står ved magt – også efter fredlysningen. For der findes jo kræfter, der ikke ønsker freden. Vi véd ikke hvorfor, men det er ubetvivleligt, at de findes – og at de *ikke* kan standses ved alkærlig aftensang alene.

Det vidste Ingemann også, og derfor kunne han skrive to så umiddelbart forskellige sange som *Fred hviler over land og by* og *I alle de riger og lande*. For de to sange er billeder på den samme erfaringsvirkelighed under de to fortegn, et menneske skal kende til for at leve i ånd: håbets og kampens, selvovergivelsens og selvafgørelsens.

Begge forudsætter de hinanden, men er alligevel altid i fare for at glide fra hinanden. Når kampen bliver sit eget formål, eller når håbet ikke kalder på kampviljen, opløses den livgivende spænding – og ånden forlader os.

Det drejer sig – grundtvigsk udtrykt – om forholdet mellem folkelighed og kristelighed.

Folkeligheden angår ligedannelsen med folket og folkets kamp for at sikre liv, fred og trivsel i en usikker verden. Her kræves der selvafgørelse – Holger Danske-vilje.

Men det sidste ord er ikke sagt med denne selvafgørelse og viljesanstrengelse. De gamle glemte aldrig, at det folkelige ikke er sin egen berettigelse, men altid må være en vækstbund for og et værn om noget andet og større – om det kristelige.

Det kristelige – ligedannelsen med Kristus – handler om at overgive sig til den hemmelighedsfulde fredlysning, der lyder ved aftenstid og ikke kender nogen grænse. Det

kristeliges inderste er håbet om, at mildheden og freden en dag vil sejre – til gavn for *alle* mennesker.

Ingen af delene kan stå alene, hverken den folkelige kampvilje eller den kristelig mildhed. Eller for nu endnu en gang at udtrykke det med Ingemanns sindbilleder: håbet om mildhedens vækst kan *kun* kan trives dér, hvor den *bevæbnede* vægter går sin nattevagt; fredsenglens aftensang kan ikke blive hørt uden Holger Danskes kampråb, for det er stridsmandens vilje, der værner om den blomsterhave, hvor mildheden kan gro. Derfor står mildhedens tegn aftegnede på Holger Danskes bryst og skjold – uden dem ville han bare være endnu en voldsmand.

I al sin enkelhed og uoverskuelighed drejer det sig om at fastholde spændingen – den spænding, at den kristelige fredslutning forudsætter den folkelige kampvilje, og at det kristelige fredshåb altid må være sjælen i den folkelige livskamp, hvis der skal være sandhed i den.

For i sidste ende afgøres kampen ikke af os. Vi er kaldede til at kæmpe, men vores håb må altid stå til en mægtigere hånd end vores egen – den hånd, som den levende Gud selv vil lægge på de trætte menneskebørns hoveder, når Han giver os alle sin fred og sin velsignelse.

Hvilke nærmere betydninger alt dette kunne have for os og vores ængstede tid, overlader jeg trygt til den læsende selv at gøre sig *sine* tanker om. For man skal ikke tvære sindbilledsproget ud. Det skal have lov at stå som dét, det er: folkets egne gamle ord, hvori den folkelige oplysning bor. Den oplysning, som kommer til os fra folkeånden.

Det vidste de gamle, og de turde give så højstemt udtryk for det, at vi stadig kan høre dem, hvis vi husker at synge deres sange – og selv lytter efter, mens vi gør det!